

Myśliciel w meloniku: Zbigniew Herbert, *Pan Cogito*

Urszula Wykurz¹

Od lat operuje pseudonimem, który zyskał uznanie w kręgu zdominowanych przez rytm i metaforę ludzi pióra: Pan Cogito. Dość tajemniczy ten nick: taki elegancki i oryginalny. Wyobrażam sobie Pana Cogito, jak spaceruje jesienią po parku lub wieczorami czyta książkę, siedząc w swoim gabinecie, w którym na ścianach kołyszają się reprodukcje Paolo Veronese. Zapewne nosi okulary i brązowe, niemodne garnitury skrojone przez prawdziwych krawców pamiętających jeszcze czasy Solidarności.

Pan Myśliciel lubi zastanawiać się nad światem, bytem i człowiekiem, bo *w myśleniu jestem wolny, ponieważ nie jestem w czymś innym [...], lecz pozostaję bezwzględnie u siebie* (Hegel, 2003, s. 141). Bada więc strukturę smutku, rozkłada na łopatki filozoficzne traktaty, szukając sensu i szyfru. On dobrze wie, że *życie bez myślenia jest możliwe; traci jednak wtedy swą własną istotę – jest nie tylko bez znaczenia, jest nie w pełni żywe. Niemyślnicy ludzie są jak lunatycy* (Arendt, 1991, s. 261). Czasami *obserwuje w lustrze swoją twarz* (Herbert, 2008, s. 5). Widzi niezbyt wysokie czoło, nieco odstające uszy i podwójny podbródek, mimo że nie gustuje w skrzydełkach z KFC ani w hamburgerach z McDonalda. To dobrze, że nie wstydzi się swoich wad, nie stara na siłę się odmłodzić, jak to czyni wielu celebrytów, korzystających z dobrodziejstw medycyny estetycznej i botokсового karnawału.

¹ Urszula Wykurz – ukończyła filologię polską na Uniwersytecie Jagiellońskim i podyplomowo filozofię oraz semiologię. Polonistka, autorka artykułów metodycznych z zakresu analizy i interpretacji tekstów kultury. W pracy z uczniami wykorzystuje model nauczania hybrydowego. Realizuje innowacje pedagogiczne i projekty edukacyjne. Interesuje się socjologią młodzieży i antropologią.

W sekrecie mogę Wam wyjawić, że na prawej nodze ma dwie blizny. Trochę mu przeszkadzają w szybkim chodzeniu – pewnie jeszcze bołą. Za studenckich czasów wiecznie się spieszył. Aby zdążyć na wykład o Platonie, biegał po mieście z kamykiem w bucie. To nie było mądre posunięcie; niewiele z tego, co mówił profesor, zrozumiał, bo pięta *stawiała się purpurowa jak zachodzące słońce* (Herbert, 2008, s. 12). Czasami nachodzi go myśl, by wrócić do rodzinnego miasta, zobaczyć drzewa dzieciństwa, usiąść na ławce w alei kasztanów. W takich dniach z nostalgią wspomina mamę i surowego ojca. Po południu przeczyta gazetę. Nie lubi głośnej muzyki. Nie wybierze się na koncert Justina Biebera ani Rihanny, natomiast godzinami mógłby siedzieć nad eposami Homera. Dochodzi do zaskakujących wniosków, gdy twierdzi, że *myśl jest jak woda* (Herbert, 2008, s. 20). Lubi szyfry i zagadki. To dlatego pisze wiersze. *Spośród wszystkich przedmiotów myślenia poezja jest myśli najbliższa i wiersz mniej jest rzeczą niż jakiejkolwiek inne dzieło sztuki* (Arendt, 2010, s. 199). Sam dla siebie jest również wielką tajemnicą, łamigłówką algebraiczną, skoro przyznaje ze smutkiem: *nie związę śliną metafory [...] z ziarnistego milczenia nie wyprowadzę ciszy* (Herbert, 2008, s. 36). Nie sądzę, by potrzebował do szczęścia tego, czym wielu z taką radością się otacza: smartfona w nowiutkim futerale, Facebooka z Niagarą lajków, konta w banku i na Instagramie.

Karta pracy nr 1

Przeczytaj wiersz *Pan Cogito a ruch myśli*, a następnie wykonaj zadania 1–10.

*Myśli chodzą po głowie
mówi wyrażenie potoczne*

*wyrażenie potoczne
przecenia ruch myśli*

*większość z nich
stoi nieruchomo*

pośrodku nudnego krajobrazu
szarych pagórków
wyschłych drzew
czasem dochodzą
do rwącej rzeki cudzych myśli
stają na brzegu
na jednej nodze
jak głodne czaple
ze smutkiem
wspominają wyschłe źródła
kręcą się w kółko
w poszukiwaniu ziaren
nie chodzą
bo nie znajdą
nie chodzą
bo nie ma dokąd
siedzą na kamieniu
załamują ręce
pod chmurnym
niskim
niebem
czaszki (Herbert, 2008, s. 24–25).

Zadanie 1.

Pierwszy wers oznacza, że

- A) człowiek ma jakiś problem.
- B) człowiek myśli wyłącznie o wielkich rzeczach.
- C) człowiek myśli, zastanawia się nad czymś, jego umysł pracuje.
- D) człowiek nie może sobie poradzić z własnymi myślami.

Zadanie 2.

Wyrażenie potoczne, które zostało przywołane w wierszu, to

- A) związek frazeologiczny.
- B) wyrażenie przyimkowe.

C) wyrażenie spójnikowe.

D) związek synonimiczny.

Zadanie 3.

Z trzeciej zwrotki wynika, że

A) ludzie lubią oglądać drzewa.

B) większość myśli nie pracuje, są bierne, nic nie robią.

C) myśli cały czas obserwują krajobraz.

D) ludzie lubią odpoczywać na szarych pagórkach.

Zadanie 4.

Zwrot *czasem dochodzą do rwącej rzeki cudzych myśli*, oznacza, że

A) ludzie lubią spierać się z innymi.

B) ludzie potrafią myśleć samodzielnie.

C) ludzie nie myślą samodzielnie, lecz kopiują myśli innych.

D) ludzie lubią rzucać się na głęboką wodę cudzych myśli.

Zadanie 5.

Przywołane w utworze ziarna mogą oznaczać

A) pokarm dla ptaków.

B) nowe myśli, które można zasiać, czyli wykorzystać.

C) stare myśli, które już zostały zasiane, czyli wykorzystane.

D) pokarm dla głodnych ludzi.

Zadanie 6.

Obraz myśli, które siedzą na kamieniu i załamują ręce, jest świadectwem

A) rozpacz i rezygnacji.

B) smutku i odpoczynku.

C) smutku i klęski.

D) rozpacz i odpoczynku.

Zadanie 7.

Ustal, które stwierdzenia są prawdziwe. Zaznacz **P** (prawda) lub **F** (fałsz) w odpowiednim miejscu tabeli.

7.1.	W wierszu pojawił się tylko jeden epitet.	P	F
7.2.	Utwór jest przykładem wiersza białego.	P	F
7.3.	Podmiotem lirycznym są nieruchome myśli.	P	F

Zadanie 8.

Zaznacz poprawne dokończenie zdania i właściwe uzasadnienie.

Myśli zostały w wierszu

A.	ożywione,	ponieważ	1.	załamują ręce, wspominają.
B.	uosobione,		2.	opuściły szare pagórki.
C.	odmłodzone,		3.	kręcą się w kółko jak małe dzieci.

Zadanie 9.

Z wiersza wynika, że

A) myślenie jest skomplikowanym procesem.

B) ludziom nie chce się myśleć.

C) ludzie myślą tylko od czasu do czasu.

D) myślenie wymaga czasu i doświadczenia.

Zadanie 10.

W wierszu nie ma

A) metafory.

B) porównania.

C) epitetu.

D) apostrofy.

Odpowiedzi do Karty pracy nr 1

Nr zadania	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.			8.	9.	10.
Odpowiedź	C	A	B	C	B	A	7.1. F	7.2. P	7.3. F	B 1	B	D

Karta pracy nr 2

Przeczytaj wiersz *Pan Cogito a pop*, a następnie wykonaj zadania 1–12.

1

W czasie koncertu pop

Pan Cogito rozmyśla

nad estetyką hałasu

sama idea owszem

pociągająca

*być bogiem
to znaczy ciskać gromy*

*albo mniej teologicznie
połknąć język żywiołów*

*zastąpić Homera
trzęsieniem ziemi
Horacego
kamienną lawiną*

*wydobyć z trzewi
to co jest w trzewiach
przerażenie i głód*

*obnażyć drogi
pokarmu
obnażyć drogi
oddechu
obnażyć drogi
pożądania*

*grać na czerwonym gardle
oszałałe pieśni miłosne*

2

*kłopot polega na tym
że krzyk wymyka się formie
jest uboższy od głosu
który wznosi się
i opada*

*krzyk dotyka ciszy
ale przez ochrypnięcie
a nie przez wolę
opisania ciszy*

*jest jaskrawie ciemny
z niemocy artykulacji*

*odrzuć łaskę humoru
albowiem nie zna półtonów*

*jest jak ostrze
wbite w tajemnicę
lecz nie oplata się
wokół tajemnicy
nie poznaje jej kształtów*

*wyraża prawdę uczuć
z rezerwatów przyrody*

*szuka utraconego raju
w nowych dżunglach porządku*

*modli się o śmierć gwałtowną
i ta mu zostanie przyznana (Herbert, 2008, s. 45–46).*

Zadanie 1.

Bohaterem lirycznym jest

- A) Homer.
- B) Horacy.
- C) Pan Cogito.
- D) poeta.

Zadanie 2.

Zachowanie Pana Cogito w czasie koncertu jest

- A) odpowiednie do sytuacji, w jakiej się znalazł.
- B) zaskakujące.
- C) godne naśladowania.
- D) godne pochwały.

Zadanie 3.

Pan Cogito, będąc na koncercie,

- A) zastanawia się, czy można przełożyć na język muzyki dzieła Horacego i Homera.
 B) zastanawia się, jak długo muzyka pop będzie popularna.
 C) analizuje wady i zalety muzyki pop.
 D) dostrzega wyłącznie wady muzyki operującej krzykiem.

Zadanie 4.

Zastosowany w tytule wiersza spójnik **a** sugeruje, że

- A) Pan Cogito będzie identyfikował się z muzyką pop.
 B) Pan Cogito będzie miał własne zdanie dotyczące muzyki pop.
 C) Pan Cogito będzie odrzucał muzykę pop.
 D) Pan Cogito będzie starał się poznać muzykę pop.

Zadanie 5.

Oceń poprawność stwierdzeń dotyczących utworu Z. Herberta.

- I. Pierwsza część wiersza opisuje zalety krzyku i muzyki pop.
 II. Pierwsza część wiersza zawiera argumenty będące pochwałą Homera i Horacego.
 III. W drugiej części wiersza Pan Cogito opisuje wady krzyku i muzyki pop.
 IV. Cały wiersz jest krytyką „estetyki hałasu” i muzyki pop.

Wybierz właściwą odpowiedź spośród podanych.

- A) Wyłącznie stwierdzenie IV jest poprawne.
 B) Tylko stwierdzenie I jest poprawne.
 C) Stwierdzenie II, IV są poprawne.
 D) Stwierdzenia I, III są poprawne.

Zadanie 6.

Na podstawie wiersza Z. Herberta ustal, które stwierdzenia są prawdziwe, a które fałszywe. Zaznacz **P** (prawda) lub **F** (fałsz) w odpowiednim miejscu tabeli.

6.1.	Wiersz <i>Pan Cogito a pop</i> posiada budowę stroficzną.	P	F
6.2.	Pan Cogito porównuje literaturę do muzyki.	P	F
6.3.	Wiersz nie posiada rymów ani znaków interpunkcyjnych.	P	F
6.4.	Pan Cogito zazdrości tym, którzy potrafią <i>ciskać gromy</i> .	P	F

Zadanie 7.

Wiersz Z. Herberta jest przykładem liryki

- A) muzycznej.
- B) miłosnej.
- C) refleksyjnej.
- D) obyczajowej.

Zadanie 8.

Zwroty: *być bogiem, ciskać gromy, połknąć język żywiołów* odnoszą się do

- A) Homera i Horacego.
- B) muzyka, który śpiewa na koncercie, ma władzę nad publicznością, a jego muzyka to emocje i instynkty.
- C) publiczności, która krzyczy i bawi się na koncercie muzyki pop.
- D) podmiotu lirycznego, który analizuje język instynktów i język literatury.

Zadanie 9.

Sformułowania, które informują o wadach i niedoskonałościach *estetyki krzyku*, zawiera szereg

- A) *zastąpić Homera trzęsieniem ziemi, być bogiem.*
- B) *krzyk wymyka się formie, obnażyć drogi pokarmu.*
- C) *krzyk wymyka się formie, jest uboższy od głosu.*
- D) *połknąć język żywiołów, ciskać gromy.*

Zadanie 10.

Epitety znajdują się w szeregu

- A) obnażyć drogi oddechu, być bogiem.
- B) śmierć gwałtowna, Pan Cogito rozmyśla.
- C) wydobyć z trzewi, utracony raj.
- D) pieśni miłosne, utracony raj.

Zadanie 11.

Zwrot *połknąć język żywiołów* to

- A) epitet.
- B) metafora.
- C) peryfrazą.
- D) anafora.

Zadanie 12.

Określenie *dżungle porządku* to

- A) onomatopeja.
- B) apostrofa.
- C) oksymoron.
- D) inwokacja.

Odpowiedzi do Karty pracy nr 2

Nr zadania	1.	2.	3.	4.	5.	6.				7.	8.	9.	10.	11.	12.
Odpowiedź	C	B	C	B	D	6.1. P	6.2. F	6.3. P	6.4. F	C	B	C	D	B	C

Karta pracy nr 3

Przeczytaj wiersz *Pan Cogito czyta gazetę*, a następnie wykonaj zadania 1–10.

*Na pierwszej stronie
meldunki o zabiciu 120 żołnierzy*

*wojna trwała długo
można się przyzwyczaić*

*tuż obok doniesienie
o sensacyjnej zbrodni
z portretem mordercy*

*oko Pana Cogito
przesuwa się obojętnie
po żołnierskiej hekatombie
aby zagłębić się z lubością
w opis codziennej makabry*

*trzydziestoletni robotnik rolny
pod wpływem nerwowej depresji*

*zabił swą żonę
i dwoje małych dzieci*

*podano dokładnie
przebieg morderstwa
położenie ciał
i inne szczegóły*

*120 poległych
daremnie szukać na mapie
zbyt wielka odległość
pokrywa ich ciała jak dżungla*

*nie przemawiają do wyobraźni
jest ich za dużo
cyfra zero na końcu
przemienia ich w abstrakcję*

*temat do rozmyślenia
arytmetyka współczucia (Herbert, 2008, s. 22–23).*

Zadanie 1.

Tytuł

- A)** sugeruje, że Pan Cogito lubi rozmyślać.
- B)** informuje o tym, co robi Pan Cogito.
- C)** informuje o tym, w jakim stanie emocjonalnym znajduje się Pan Cogito.
- D)** sugeruje, że Pan Cogito jest myślicielem.

Zadanie 2.

Ustal, które stwierdzenia są prawdziwe. Zaznacz **P** (prawda) lub **F** (fałsz) w odpowiednim miejscu tabeli.

2.1.	W gazecie podano informacje tylko o rodzinnej tragedii.	P	F
2.2.	W gazecie umieszczono informacje o śmierci żołnierzy i o rodzinnej tragedii.	P	F
2.3.	W gazecie podano informacje o chorobie umysłowej robotnika przemysłowego.	P	F

Zadanie 3.

Pan Cogito z zainteresowaniem czyta informacje o

- A) zabiciu 120 żołnierzy.
- B) żołnierskiej hekatombie.
- C) wojennej masakrze.
- D) morderstwie żony i dwójki dzieci.

Zadanie 4.

Zaznacz poprawne dokończenie zdania i właściwe uzasadnienie.

Pan Cogito

A.	nie współczuje zabitym żołnierzom,	ponieważ	1.	na wojnie ludzie giną i nie ma w tym nic dziwnego.
B.	nie podziwia zabitych żołnierzy,		2.	brali udział w wojnie, o której nikt nie wie.
C.	nie krytykuje zabitych żołnierzy,		3.	walczyli w kraju, którego nie ma na mapie.

Zadanie 5.

120 żołnierzy

- A) zginęło w dżungli.
- B) zginęło w wyniku długotrwałych działań wojennych.
- C) zginęło w wyniku sensacyjnej zbrodni.
- D) zginęło w wyniku hekatomby.

Zadanie 6.

Ustal, która informacja jest fałszywa. Zaznacz **F** w odpowiednim miejscu tabeli.

6.1.	Śmierć 120 żołnierzy nie robi na Panu Cogito wrażenia.	F
6.2.	Żołnierze zginęli w mało znanym kraju.	F
6.3.	Śmierć 120 żołnierzy była spektakularnym widowiskiem	F

Zadanie 7.

Gazeta określiła czyn robotnika rolnego jako sensacyjny, czyli

- A) dynamiczny.
- B) niezwykle.
- C) magiczny.
- D) cudowny.

Zadanie 8.

Z wiersza wynika, że

- A) należy unikać niebezpiecznych osób.
- B) wojna jest złem.
- C) czytającego gazetę bardziej interesuje śmierć jednostek niż zbiorowe zabójstwo.
- D) należy otoczyć opieką osoby cierpiące na depresję.

Zadanie 9.

Zwrot *arytmetyka współczucia* sugeruje, że

- A) nie każda śmierć wywołuje tyle samo emocji.
- B) można policzyć ofiary wojen.
- C) można policzyć ofiary przemocy w rodzinie.
- D) trzeba współczuć wszystkim ludziom.

Zadanie 10.

W wierszu nie ma

- 1. strof.
- 2. rymów.
- 3. przecinków.
- 4. epitetów.

Wybierz właściwą odpowiedź spośród podanych.

- A) tylko stwierdzenie 2 jest poprawne.
- B) stwierdzenia 1, 4 są poprawne.
- C) stwierdzenia 2, 3 są poprawne.
- D) tylko stwierdzenie 4 jest poprawne.

Odpowiedzi do Karty pracy nr 3

Nr zadania	1.	2.			3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.
Odpowiedź	B	2.1. F	2.2. P	2.3. F	D	A 1	B	6.3. F	B	C	A	C

Bibliografia

- Arendt H. (1991), *Myślenie*, Warszawa: Czytelnik.
 Arendt H. (2010), *Kondycja ludzka*, Warszawa: Wydawnictwo Aletheia.
 Hegel G. W. F. (2003), *Fenomenologia ducha*, Warszawa: Fundacja Aletheia.
 Herbert Z. (2008), *Pan Cogito*, Kraków: Wydawnictwo a5.